

Rozšírenie kultu sv. Vincenta na Slovensku a v Rakúsku ako výsledok migrácií alpských drevorubačov v priebehu 18. storočia

The Dissemination of the Cult of Saint Vincent in Slovakia and Austria as a Result of 18th Century Migration of Alpine Woodcutters

KATARÍNA SLOBODOVÁ NOVÁKOVÁ
PAVOL KRAJČOVIČ

DOI: <https://doi.org/10.2478/se-2020-0001> © Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV

© 2020, Katarína Slobodová Nováková, Pavol Krajčovič. This is an open access article licensed under the Creative Commons

Doc. Mgr. Katarína Slobodová Nováková, PhD., Katedra etnológie a mimoeurópskych štúdií, Filozofická fakulta, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Nám. J. Herdu 2, 917 01 Trnava; e-mail: katarina.novakova@ucm.sk

Mgr. Pavol Krajčovič, Katedra etnológie a mimoeurópskych štúdií, Filozofická fakulta, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Nám. J. Herdu 2, 917 01 Trnava; e-mail: 2757091@student.ucm.sk

Saint Vincent is one of the saints the worshipping of which occupies an important place both in the official church cult and in folk religiousness. He is currently regarded as the patron of wine growers, wine producers and woodcutters. Folk respect was particularly manifested in Saint Vincent's native Spain and France, and this cult gradually expanded to Germany and Austria in the 14th century. Thanks to migration, it spread from these regions to southern Austria and Slovakia with relatively successful establishment. The study analyses the materials from different periods of the 19th and 20th centuries, obtained by field and archive research on the religiousness of Alpine woodcutters, as well as older historical materials and contemporary records of this cult. By means of a comparative analysis of the obtained data, the study attempts to explore the movements by which the cult of Saint Vincent could have spread to Lower Austria and Western Slovakia. It also points out the importance of interdisciplinary research in indicating the origin of Alpine woodcutters, designated by the exoethnonym Huncokars in Slovakia. The previous research and publications about this group were based on relatively poor and limited sources of information, many of which were not always correctly interpreted. The study has the ambition to add and correct the information on the origin of Alpine woodcutters in the light of the newest research and findings. The research of the cult of Saint Vincent is one of the paths that indicate the origin of the group as well as the possible ways of the dissemination of the cult thanks to the migration of its supporters. Through the example of this cult, we also aim to highlight cultural transfers as a result of ethnic movements in Central Europe.

Kľúčové slová: sv. Vincent, kult svätcov, sviatkovanie, migrácia, alpskí drevorubači, huncokari, kultúrny prenos

Key words: Saint Vincent, the cult of saints, feasts, migration, Alpine woodcutters, Huncokars, cultural transfer

ÚVOD

Sviatky, hlboko ukotvené v európskej kresťanskej tradícii, tvoria v našich kalendároch aj v 21. storočí stabilne obľúbené obdobia (Popelková, 2019: 275). Sú príležitosťou na vymanenie sa z každodennej rutiny a prežívania „sviatočného času“. Čas, v ktorom sa nemeselo pracovať – či už išlo o dni, v ktorých boli manuálne práce zakazované tradíciou, alebo o sviatočné dni zavedené cirkevnými a svetskými vrchnosťami –, bol určený na iné druhy aktivity. Popri účasti na obradoch k nim patrili rôzne formy spoločenského života: zábavy, hry, vzájomné návštevy a iné. Aj v tejto oblasti pôsobil tradičný stereotyp natoľko intenzívne, že bez závažnej príčiny sa žiaden člen skupiny nemohol z neho vymaniť, aby sa pritom nevystavil odsúdeniu zo strany verejnej mienky (Horváthová, 1986: 13). Prežívanie sviatkov charakterizovali a dodnes charakterizujú i prvky, predmety a aktivity, ktorým sa pripisuje symbolický význam a ktoré viažu na seba navonok nepraktické, avšak viac či menej očakávané a záväzné konanie (Popelková, 2019: 275).

Takýmto sviatkom je i sviatok sv. Vincenta – deň, ktorý sa v cirkevnom kalendári viaže k spomienke a úcte k tomuto svätcovi. Podľa dátumu sviatku (21., resp. 22. januára) sa v súčasnosti sv. Vincentovi pripisuje patronát nad vinármi a vinohradníkmi. Je to termín finálneho čistenia, stáčania a degustovania nového vína, termín začiatku prác vo viniciach (strihanie). Podľa súzvučnosti mena sa mu tiež pripisuje patronát nad vínom. Okrem toho má patronát nad poľovníkmi, lesníkmi a všeobecne ľuďmi zameranými na prácu v horách či s drevom. Patronát sv. Vincenta nad poľovníkmi, lesníkmi a horármi je na Slovensku pomerne mladým fenoménom, ktorý súvisí s príchodom inoetnického obyvateľstva z alpského prostredia, profesijne zameraného na prácu v lese. Uctievanie sv. Vincenta ako patróna lesníkov a horárov od týchto kolonistov postupne prebralo i majoritné obyvateľstvo a tento kult sa pomerne úspešne etabloval. Úvahy tejto štúdie smerujú teda hlavne k pôvodu kultu, k pôvodu a podobám sviatkovania, zviazaného s týmto svätcom v skúmanom priestore Rakúska a Slovenska, kde jeho uctievanie a sviatkovanie s ním zviazané, sú pomerne živé.¹

S úctou k sv. Vincentovi sa do polovice 20. storočia viazali rôznorodé prejavy a aspekty sviatkovania, ktoré vplývali na utvrdzovanie skupinovej identity členov spoločenstva uctievaťujúceho tohto svätca ako svojho patróna. Jeho chápanie a prežívanie zaznamenávame v dvoch rovinách; v sakrálnej podobe tohto sviatku sa počas sv. omše v tento deň čítajú state z jeho životopisu či mučeníctva, pripomína sa jeho bohobojnosť a patronát, v profánnej rovine sa deň viaže s prežívaním v spoločensko-zábavnej dimenzii, teda organizovaním posedení, zábav, v súčasnosti i plesov, stretnutí ľudí, ktorí ho chápali/chápu ako svojho patróna, resp. sú členmi či priaznivcami profesijných či záujmových združení a skupín (vinári, vinohradníci, lesníci, poľovníci a pod.). Medzi

¹ Teritoriálne je výskum zameraný na priestor Dolného Rakúska, Burgenlandu a západného Slovenska, lokality doosídľované od konca 17. a začiatku 18. storočia alpskými drevorubačmi z nemecky hovoriacich oblastí, v slovenskej literatúre známymi pod označením huncokari. Títo kolonisti si uctievanie sv. Vincenta priniesli z domovskej krajiny do lokalít, v ktorých sa/ich usadili.

dominantné prejavy prežívania tohto sviatku teda patrilo slávenie sv. omše, a po nej spoločenské stretnutia vo forme zábav, posedení, rodinných či komunitných stretnutí, špecifické formy tanečného a hudobného prejavu (vincentské piesne, tance) a kulinárne špeciality. Transformovaním sviatku najmä v priebehu prvej polovice 20. storočia postupne obradná zložka ustupovala, resp. niektoré jej prvky sa ďalej využívali v zábavnej rovine. Cieľom bolo najmä úsilie o spoločenskú komunikáciu, umocňované vysokým stupňom družnosti, ďalej potreba kompenzovať fyzicky náročné pracovné vypätie, uvoľniť nahromadené emócie, estetické pocity a radosť zo života (Horváthová, 1986: 12). Ak tento sviatok pripadol v kalendári na deň v týždni, spoločenská rovina sviatku sa posúvala na dni voľna, teda víkend najbližší k tomuto dňu. Táto tendencia presúvania spoločenského prežívania sviatku na dni pracovného voľna bola zaznamenaná i súčasnosti.

Ešte donedávna mali sviatky a slávnosti – podľa Winfrieda Gebhardta (2000: 22–27) – ako primárnu funkciu udržiavať životnosť sociálnych skupín a inštitúcií. Fungovali ako nekaždodenné komunikačné formy. Obnovovali a oslavovali spoločné samozrejmosti a podporovali pospolitosť a solidaritu, ktoré pôsobili v každodennom živote. Boli výrazom a nevyhnutným predpokladom tvorby individuálnej identity i sociálneho poriadku. V podmienkach neskorej moderny sa doterajšie formy a spôsoby sviatkovania transformujú: zintenzívňuje a komercializuje sa ponuka plánovitých sviatočných zážitkov, ktoré sa orientujú na uspokojenie ľudí túžiacich po zábave, po niečom mimoriadnom, zvláštnom a jedinečnom (Popelková, 2019: 275–276). Dnes škála siaha od sviatkov kreovaných, udržiavaných, sankcionovaných a distribuovaných inštitúciami ako štát a cirkev cez sviatky, ktoré považujú za dôležitú súčasť svojho spôsobu života teritoriálnu, sociálnu, profesijnú, spoločenskú, až po úroveň rodiny či jednotlivca (Popelková, 2014: 6). Táto rôznorodosť sa odrazila vo viacerých teóriách, venujúcich sa súčasnému sviatkovaniu, ktoré na jednej strane upozorňujú na inovatívne prvky smerujúce k špecifikácii, na strane druhej k stieraniu rozdielov a k unifikácii (Darulová, 2017: 10).

Vplyv a význam kultu svätcov na každodenný i sviatočný život skúmanej špecifickej profesijnej a etnickej² skupiny možno deklarovať príkladom prenosu a etablovania kultu sv. Vincenta v priestore Dolného Rakúska, Burgenlandu a západného Slovenska. Chápeme ho ako výsledok kultúrnej transmisie, ktorý bol podmienený dobovými okolnosťami, vhodnými spoločenskými podmienkami a prírodným prostredím ako faktormi formujúcimi tento proces transmisie. V tomto prípade nejde teda o konvergenciu sviatkovania, ako uvádzajú mnohí autori, citujúc najmä Rotha (2008), ale práve naopak, analogické kultúrne prvky vznikali ako výsledok migrácie.

Kultúrna transmisia, odovzdávanie a prijímanie javov a hodnôt kultúry v konkrétnych spoločenstvách je témou, s ktorou antropológia a etnológia pracujú od ich počiatkov. Témy prenosu kultúry zaujímajú významný diskusný priestor aj dnes. Teórie prenosu kultúry v našom ponímaní chápeme ako pomerne voľné teoretické rámce, ktorých priblížením získavame teoretické predpoklady pochopiť a vyjasniť:

2 Pre skúmané prostredie Slovenska chápeme alpských drevorubačov v období ich príchodu ako špecifickú profesijnú skupinu inoetnického pôvodu, v súčasnosti sú členovia skupiny chápaní ako etnografická skupina, bližšie pozri napr. Švecová, 1988, 1990, 1991 a iní. V skúmanom prostredí Dolného Rakúska a Burgenlandu nemožno hovoriť ani v období príchodu skupiny ako o inoetnickej, ale skôr len o profesijne odlišnej skupine z jazykovo príbuzného prostredia. Tiež nemožno hovoriť o kolonizácii v pravom slova zmysle, pretože išlo o doosídľovanie.

1. ako sa kultúra pri prenose obmieňa a variuje,
2. prečo dochádza k dynamickým alebo stagnačným procesom,
3. prečo je generačné odovzdávanie kultúry pre spoločnosť tak dôležité (Murin, 2017: 48).

Mnohé podobnosti spojené vývojom v jednotlivých lokalitách môžeme objasniť jednoduchým konštatovaním, že prenos kultúry sa deje v podobných historických, sociálnych a ekologických podmienkach. K modelom distribúcie nájdeme mnohé koncepcie, dnes však dominujú najmä dve, ktoré majú takmer paradigmatickú hodnotu. Na jednej strane sú koncepcie, ktoré kultúrnu transmisiu vidia v podobnostiach s genetickým prenosom alebo ako súčasť či analógiu k biologickej reprodukcii, na druhej strane sú tie, ktoré sa bránia reprodukcionalistickému poňatiu a snažia sa vidieť prenos kultúry v celostných procesoch adaptácie, akulturácie, stagnácie a revitalizácie (Murin, 2017: 48).

Pre náš koncept rozšírenia a odovzdávania konkrétneho kultúry svätca sa prikláňame k druhej línii úvah o kultúrnej transmisii, ako o výsledku celostného procesu adaptácie, akulturácie a tiež revitalizácie súvisiacom s migráciou, v tomto prípade konkrétnymi presunmi špecifickej profesijnej a etnickej skupiny. Sviatkovanie viazané k uctievaniu konkrétnych svätcov ako patrónov, zvyky a slávnosti nabalené k nim, považujeme tiež za špecifickú súčasť a formu kultúrneho dedičstva, ktorá sa týmto prenosom netransformovala; práve naopak, stabilizovala sa v novom etnickom, sociálnom prostredí, pričom podobnosť prírodného/ekologického prostredia ako determinantu spôsobu života sa takmer nezmenila.

Musíme však s Klausom Rothom súhlasiť v tvrdení, že dnes slávnosti, sviatky, a rituály poskytujú citové uspokojenie a pomáhajú pri hľadaní identity, pri „ukotvení“ v tradícii a v minulosti, ako aj pri uspokojovaní potrieb lokálnych a regionálnych väzieb (Roth, 2008: 23 a n.). Možno citovať i konštatovanie, že spoločnosť ako celok, rozličné formalizované inštitúcie v nej pôsobiace i ľudia ako individuality či členovia rozličných skupín v súčasnosti považujú, resp. neprestávajú považovať a označovať niektoré momenty života za významnejšie ako iné a veľmi často ich nazývajú sviatkami. Pripisujú im symbolické významy, spájajú ich s ustálenými formami konania. Venujú svoje prostriedky, čas i energiu na ich pripomínanie a ich viac či menej ritualizované prežívanie spolu s inými ľuďmi. Prípadne využívajú takéto chápanie a konanie iných vo svoj prospech. Dôležitý je však fakt, že pri tom nie je najpodstatnejšie to, či sú takéto momenty aj inštitucionálne formalizované a zapísané v kalendári ako sviatky (Popelková, 2012: 3).

Štúdia pracuje s predpokladom, že uctievanie svätca, v tomto prípade sv. Vincenta, spolu s prejavmi sviatkovania sa dostali do skúmanej oblasti, teda konkrétne do priestoru Dolného Rakúska, Burgenlandu a západného Slovenska, vďaka kultúrnemu prenosu z pôvodných lokalít kolonistov v priebehu migrácie v 17. a 18. storočí. Charakter kultúry, jeho význam, ako i sviatkovanie súvisiace s týmto kultúrom sa takmer nezmenili a zachovali sa v pôvodnej podobe, známej z „domovskej oblasti.“ Migranti prišli síce do inoetnického (v prípade Slovenska), ale podobného ekologického prostredia (Chrastina, 2019: 35 a n.), pokračovali v navyknutých pracovných činnostiach, resp. vykonávali totožnú profesiu ako v domovskej krajine. Usadili sa teda v novom prostredí, ale toto prostredie nebolo kultúrne, konfesijné ani geograficky výrazne odlišné. Prišli do horského prostredia, s dominantnou katolíckou konfesiou a do podobných sociálnych podmienok. Svoju religiozitu a svojich patrónov považovali za neoddeliteľnú súčasť náboženského života, ktorú si prirodzene priniesli do nového prostredia a pokračovali v jej žití; my ju dnes chápeme ako súčasť ich kultúrneho dedičstva.

Naše úvahy vychádzajú z porovnávaní dát a informácií získaných z viacerých zdrojov. V prvom rade to bol dlhodobý stacionárny terénny výskum, realizovaný v rokoch 2016 – 2019 v rámci projektu zameraného na výskum huncokarov, kde sme sa okrem iného zamerali na problematiku ľudovej zbožnosti, sviatkovania a vplyvu sviatkov na skúmanú skupinu. Výskum sa zameral nielen na vedomosti respondentov o náboženskom živote ich predkov, výročných sviatkoch ako príležitostiach na stretávanie, ale i o význame svätcov v ich rodinnom živote, reflexie osláv svätcov v súčasnosti a názory na obnovenie slávností pri príležitostiach cirkevných sviatkov svätcov, ktorých považujú za svojich patrónov. Ďalej to bolo štúdium archívnych materiálov, ako i kritické štúdium publikovaných vedeckých a odborných textov domácej i zahraničnej proveniencie, na ktorých základe sme mohli zhrnúť a prehodnotiť doterajšie poznatky o udomácnení, rozšírení a formách uctievanie svätcov ako patrónov. Tie v skúmanom prostredí zasahovali do rôznych oblastí života ľudí. Historicko-porovnávací metóda umožnila v tomto prípade skúmať získaný materiál a vyhodnocovať dáta v časových a priestorových súvislostiach, zohľadniť spoločenské, kultúrne a hospodárske podmienky a premeny vplyvajúce na vedomie ľudí (Géciová-Komorovská, 2009: 5).

Komparatívnou analýzou získaných dát sa štúdia pokúša analyzovať pohyby, ktorými sa kult sv. Vincenta mohol dostať do lokalít Dolného Rakúska a západného Slovenska. Zároveň poukazuje na význam interdisciplinárnych výskumov pri indikovaní pôvodu alpských drevorubačov, na Slovensku označovaných exoetnonymom huncokari. Doterajšie výskumy a publikácie o tejto skupine sa opierali o obmedzené zdroje informácií, z ktorých viaceré boli nie vždy úplne korektne interpretované.

Štúdia má za cieľ tiež doplniť, resp. poopraviť informácie týkajúce sa pôvodu alpských drevorubačov vo svetle najnovších výskumov a zistení. Výskum kultu sv. Vincenta je jednou z ciest, ktoré nám indikujú pôvod skupiny a tiež možné spôsoby šírenia kultu vďaka pohybom jeho uctievatelov. Snaha o vysvetlenie pôvodu alpských drevorubačov na základe porovnávania viacerých, na prvý pohľad možno odlišných metodologických prístupov je v slovenskej etnológii pomerne novou (bližšie pozri Priečko, Uhnák, 2019). Tiež pohľad na túto skupinu drevorubačov optikou interdisciplinárnych dát a ich vzájomné porovnanie doteraz nebol použitý. Využili sme údaje a dáta získané archívnym výskumom dobových dokumentov, analýzou kartografických materiálov, dáta z výskumov komparatívnej korpusovej lingvistiky a materiály získané kvalitatívnym terénnym výskumom.³

V odbornej etnologickej spisbe v stredoeurópskom priestore sa otázke kultu svätcov a ich odrazu v ľudovej religiozite, vplyvu na každodenný život a presahov do výročných

3 Kvalitatívny terénny výskum bol realizovaný od roku 2016 do roku 2019 formou štandardizovaných rozhovorov s potomkami huncokarov, dotazníkovým výskumom a tiež zúčastneným pozorovaním na podujatiach organizovaných potomkami huncokarov. Počas tohto obdobia sa realizovali výskumy u 62 respondentov vo veku 18 až 92 rokov, počas podujatia Stretnutie potomkov huncokarov v roku 2019 na Pezinskej Babe bolo zozbieraných 115 dotazníkov, 15 videonahrávok a kratších videorozhovorov a reflexii potomkov huncokarov. Tiež sme analyzovali 4 amatérske nahrávky-videodokumenty s dĺžkou 12 hodín, ktoré v rokoch 2011 – 2013 nahráli potomkovia huncokarov na spoločných stretnutiach v Malackách a na Vývrati. Súčasťou výskumu bol i zber a analýza fotografického materiálu archívu OZ Huncokári. Išlo o 1200 fotografií a kratších videí, 5 videonahrávok rozhovorov, v celkovej dĺžke 20 hodín, od posledných huncokarov žijúcich v horách z 90. rokov 20. storočia vo vlastníctve OZ Huncokári. Výsledky týchto výskumov boli priebežne publikované, pozri: Slobodová Nováková, 2016, 2017, 2019; Slobodová Nováková, Košťalová, Kušnierová, Kurajda, 2018; Šatava, 2017; Priečko, Uhnák, 2019; Bocánová, 2019 a iní. Zároveň bola metodológia a výsledky výskumov komparované s podobnými výskumami v minoritnom prostredí z lokalít Maďarska, Rumunska, Srbska (Lenovský, 2015, 2018), u nemeckej minority v poľskej obci Wilamovice či výskumami u Lužických Srbov (Šatava, 2017, 2019).

sviatkov, i otázke každodennej žitej úcty ku svätcom venovala pomerne malá pozornosť. Tento výskum si vyžaduje špecifický sociologicko-religionistický prístup a metodologický aparát. Kým na Slovensku bola táto téma na okraji záujmu výskumníkov a obmedzila sa najmä na pamiatkarov či historikov, v zahraničí (napr. Rakúsko, Nemecko, Poľsko) sa jej dostala pomerne veľká pozornosť aj od etnológov a religionistov. Na Slovensku a v Čechách na problematiku kultu svätcov a vzťahov ľudí k patrónom upozornil ako prvý Rudolf Bednárík, ktorý tvrdil, že z metodologického hľadiska nič tak jasne neukazuje, akým spôsobom možno preniknúť do ľudovej mentality, ako artefakty s funkciou kresťanského rázu (Bednárík, 1947: 34–35). V rámci ľudového umenia sa touto problematikou zaoberala i Soňa Kovačevičová (1969), Antonín Václavík (1959) poukázal na potrebu záujmu o vzťah ľudu k uctievaniu jednotlivých svätcov a prelínanie predkresťanských kultov. Výskumu ľudového kultu svätých v regióne Podunajskej nížiny sa venoval aj Jozef Liszka (1995, 2000). Jedinou, čiastočne sumarizujúcou prácou je doteraz monografia Géciovej-Komorovskej z roku 2009, ktorá sa v nej venovala ľudovému kultu svätcov na západnom Slovensku, na vybraných príkladoch svätcov najmä agrárneho charakteru. Z religionistov to boli najmä D. Deák (2010), R. Hlúšek (2014), M. Karásek a I. Souček v kolektívnej monografii (Karásek, Souček, 2016) či T. Podolinská (2008), ktorí sa zaoberali svätcami v domácom i mimoeurópskom priestore. Z historikov stojí za povšimnutie súbor prác a zborníkov z produkcie historikov z Banskej Bystrice, najmä však pod editorskou taktovkou R. Kožiaka (Kožiak, Nemeš, 2006). Fenomén sviatkovania a súčasné podoby sviatkov sú predmetom dlhodobého záujmu J. Darulovej (2017), a kolektívu autorov K. Popelková, J. Zajonc a Z. Beňušková, ktorých výsledkom sú viaceré vedecké štúdie i publikácie.⁴

HISTORICKO-ETNOLOGICKÉ KONTEXTY KULTOV SVÄTCOV

Problém vzniku ľudového uctievania svätých a sviatkovania s týmto uctievaním spojeného je historickou otázkou. Typické je pre určité kultúrne obdobie, predovšetkým pre stredovekú gotiku a novodobé baroko. V ľudovej viere kresťanského staroveku bol každý blahoslavený a svätec niečím výnimočný, ľudia si všimli určité životopisné črty svätcov, blízke ich každodenným starostiam a potrebám. Prostý človek v nich hľadal oporu, pomocníkov a ochrancov (Géciová-Komorovská, 2009: 9).

Kresťanský kalendár je zaplnený sviatkami zasvätenými vyznávačom a mučeníkom. Časom sa niektoré z nich stávali významným časovým medzníkom agrárneho kalendára, hospodárskeho života a mali skôr orientačný charakter, a nemali povahu patrónov. Za patrónov pokladáme len tých svätcov, ktorým sa na základe nejakej životopisnej črty pripisuje schopnosť ochrany v niektorej sfére ľudského života. Ich patronát sa deklaroval často už pri kanonizácii. Neraz však cirkev vychádzala v ústrety ľudovej mienke založenej na dlhodobej tradícii, keď si ľudia vyvolili niektorého svätca za ochrancu a pomocníka v núdzových situáciách. Ako príklad takéhoto patronátu možno uviesť sv. Vendelína, sv. Floriána či sv. Šebastiána (Poľakova, 1972).

Sväti sú vo všeobecnosti osoby z radov veriacich, ktorých pozemský život sa vyznačoval mimoriadnou zbožnosťou a zázrakmi, dosiahli hrdinské cnosti, resp. zomreli mučeníckou smrťou a boli autoritou cirkvi kanonizované. Kult svätcov je rozvinutý v katolíckej a východných cirkvách, ako aj v mimokresťanských náboženstvách. V prvých časoch kres-

⁴ Bližšie pozri Popelková, 2012, 2019, Popelková a kol., 2014 a pod.

ťanstva sa za svätcov pokladali tí, čo podstúpili mučenícku smrť pre vieru. Nad ich hrobmi sa stavali kaplnky či neskôr chrámy. Sarkofágy, kde boli uložené ich telesné ostatky, slúžili často ako oltáre. Po období prenasledovania kresťanov sa okruh svätcov rozšíril o osoby, ktoré žili asketickým životom. Od 5. storočia sa mučeníci a vyznávači začali označovať ako svätí. Právo vyhlásiť niekoho za svätého mali najskôr diecézni biskupi, pápež Alexander III. (v 12. storočí) vyhradil kanonizáciu Svätej stolici. Jednotlivým svätcom zasväcovali chrámy (patrocíniá). Sviatok patróna chrámu (posvätenie chrámu) sa pokladal za príležitosť pre veľkú lokálnu oslavu (hody). Vo viacerých krajinách Európy je kult mučeníkov spojený s historickým obdobím kristianizácie, ale odlišuje sa od kultu mučeníkov v prvých storočiach v rámci Rímskej ríše. Často je viazaný na konkrétnu osobu, ktorá sa výraznou mierou pričinila o ohlasovanie kresťanstva a zavŕšila svoje svedectvo mučením.⁵

Pri výskumoch a pokusoch o klasifikáciu svätcov ako patrónov často narážame na podobnosti a zhody týkajúce sa vzniku patronátov, jeho synchronného výkladu, preliňania patronátov či spôsobov uctievania. V odbornej literatúre nájdeme viacero klasifikácií. Podľa nemeckého etnografa M. Zendera (1967: 30–36) možno triediť podľa objektu, na ktorý sa patronát vzťahoval (napr. patrónov chorých, ochrancov pred epidémiami, stavovských patrónov, patrónov dobytky). Poľský sociológ E. Ciupak (1968: 104–106) delí svätcov na ochrancov farnosti, svätcov súvisiacich s agrárnym kalendárom, ochrancov hospodárstva, patrónov pri chorobách a nešťastiach a patrónov sociálnych skupín. Uvažuje tiež nad tým, že patrónov možno deliť i na základe akéhosi stupňa popularity, ktorú svätec získal medzi ľuďmi. Tu delí svätcov na dve skupiny: do prvej patria tí, ktorých životnosť potvrdzuje patrocínium miestneho kostola a krstné mená farníkov. Druhú tvoria svätí v ľudovom kulte široko populárni, čiže ľudoví patróni. Ďalšiu klasifikáciu, ktorú môžeme považovať za kompromis medzi religionistickým a etnografickým pohľadom na svätcov, vytvoril K. Dobrowolski (1923: 136 a n.), ktorý používa ako kritérium triedenia spôsoby vzniku ľudových patrónov. Rozoznáva patrónov, ktorí vznikli na základe ľudovej etymológie ich mien (napr. Vít v chorvátčine Vid ako patrón očných chorôb), ďalej patrónov podľa profesií, ktorú vykonávali, ďalšou skupinou boli patróni, ktorých patronát sa vytvoril na základe životopisov. Tejto klasifikácie sa čiastočne pridŕža i Géciová-Komorovská (2009).⁶ Pre kult sv. Vincenta, ktorému sa venujeme, sa táto klasifikácia dá použiť len čiastočne, v závislosti od krajiny uctievania, resp. vidíme viacero presahov do klasifikácie, ako si ukážeme na vzniku jeho uctievania, kulte a ľudovej religiozite súvisiacej s týmto svätcom.

5 Uctievanie prichádzalo do praktického života cirkvi i spoločnosti dvoma cestami. Buď ich kult prešiel zo stredoveku a preukázal svoju životaschopnosť, alebo nastúpil ako nový až v baroku, bez ohľadu na to, v ktorom období svätci žili (napríklad Ján Nepomucký v Čechách a na Slovensku). Išlo o obdobie do slova bažiacie po nových svätcoch, nebolo však jednoduché, aby si nový svätec našiel „svoje miesto“ medzi kultmi tradičných alebo už usadených, etablovaných svätcov. Noví museli za sebou zväčša mať silné osobnosti náboženského či spoločenského významu, ktoré ich kult dokázali presadiť (Ronaiová, 2006: 91–94).

6 V. Géciová-Komorovská klasifikovala svätcov nasledovne (Géciová-Komorovská 2009: 20):

1. svätce životopisné črty,
2. spôsob umučenia a okolnosti smrti,
3. legendy a udalosti po jeho smrti,
4. prekrývanie sviatku svätca s agrárnymi príležitosťami,
5. prekrývanie sviatku svätca s pracovnými medzníkmi roka,
6. prekrývanie starých predkresťanských kultov,
7. súzvučnosť mena svätca s chráneným objektom,
8. ikonografia svätca.

SVÄTÝ VINCENT A JEHO KULT V EURÓPE

Tretie storočie n. l. bolo bohaté na veľkých svätých vo všetkých častiach Európy, najmä však vtedajšej Rímskej ríše. Meno Vincent, z lat. *vincere*, znamená víťazný. Katolícka cirkev kanonizovala počas historických období viacero svätcov tohto mena: sv. Vincent zo Zaragozy, Vincent z Digne, Vincent Palotti, Vincent de Paul a mnohí ďalší. Svätý Vincent, ktorého si katolícka cirkev pripomína 22. januára a pravoslávna cirkev 11. novembra, pochádzal z Pyrenejského polostrova, a to pravdepodobne z mesta Osca, dnešné Huesco, ktoré sa nachádza v severovýchodnom Španielsku. Zomrel práve 22. januára v roku 304 vo Valencii po dlhom mučení. V literatúre sa označuje ako Vincent so Zaragozy, resp. Tarracony (Horka, 2017: 5). Rímske martyrológium na tento deň o jeho sviatku hovorí:

*Svätého Vincenta, zaragozského diakona a mučeníka, ktorý počas cisárskeho Diokleciánovho prenasledovania vo Valencii, v španielskej Cartagene, pretrpel väznenie, mučenie hladom, škriptom a žeravým železom a nezlomený vystúpil do neba pre mučenícku korunu.*⁷

O utrpení sv. Vincenta jestvoval pôvodný obširny záznam.⁸ Zachovali sa z neho viaceré údaje v básňach starokresťanského spisovateľa Prudencia, v oslavných kázňach sv. Augustína i v niekoľkých neskorších životopisoch svätého diakona, publikovaných ako súpis všetkých dokumentov zo života svätca v rozsiahlom diele *Acta Sanctorum*.⁹ Atribútom Vincenta ako svätca zo 4. storočia n. l. sú: rošt, mlynský kameň, loď, dva krkavce, kadidlo, hrozno. Je patrónom mesta Zaragoza, je považovaný za patróna tehliarov, hrnčiarov, pokrývačov, vinárov, tkáčov, námorníkov, drevorubačov a študentov.¹⁰ V ikonografii je zobrazovaný ako diakon s palmou, knihou, krížom a hroznom, niekedy s ražňom alebo

7 MARTYROLOGIUM ROMANUM, s. 111: „Sancti Vincentii, diaconi Caesaraugustani et martyr, qui in persecutione Diocletiani imperatorisae carceres, famem, eculeum laminasque candentes perpressus, Valentiae in Hispania Carthaginensi invictus ad martyrii praemium evolavit in caelum.“

8 Vincent zo Zaragozy je obľúbený svätec svätého Augustína, čo dokladá fakt, že z jeho homiletickej tvorby sa zachovalo hneď 7 homílií prednesených ku cti tohto mučeníka. Hoci samotný opis mučeníckej smrti (*acta martyrum*) tohto svätca sa do dnešných čias nedochoval, vieme, že bol neobyčajne dlhý a krutý (Horka, 2017: 5). Jeho meno sa nachádza v najstarších martyrológiách, čo dostatočne dokumentuje opodstatnenosť úcty k nemu.

Sv. Augustín, ktorý mu venoval niekoľko kázní, hovorí, že v celej Rímskej ríši neexistovala žiadna provincia, ktorá by ho neuctievala. Spomína sa vo všetkých záznamoch o mártýroch, sú mu venované tri kostoly v Ríme. Vo Franskej ríši sa snažili o jeho uctievanie najmä Gregor z Tours a Venantius Fortunatus. Značná pozornosť mala tunika sv. Vincenta, ktorú biskup zo Zaragozy daroval kráľovi Childebertovi I. Ten ju nechal spolu s inými relikviami v roku 531 preniesť do Franskej ríše. V súvislosti s jeho tunikou sa Vincent neskôr stáva tiež patrónom tkáčov.

9 *Acta sanctorum ordinis S. Benedicti, in saeculorum classes distributa*. 1733, dostupné online: <http://archive.org>

10 Vincent zo Zaragozy, podľa viacerých opisov jeho života, získal vzdelanie u zaragozského biskupa Valerusa (al. Valerius), ktorý ho napokon vymenoval za svojho arcidiakona. Jeho úlohou bolo starať sa o cirkevnú organizáciu, o cirkevné majetky a zariadenia, ako aj o sociálnu a charitatívnu službu. Biskup Valerus ho poveril i kázaním a ohlasovaním evanjelia. Vincent sa takto stal veľmi známym až natoľko, že sa naňho sústredila pozornosť rímskych úradov po vypuknutí Diokleciánovho prenasledovania kresťanov roku 303. Vincenta uväznili spolu s biskupom Valerom vo Valencii, kde ho mučili, až napokon v roku 304 zomrel. Po jeho smrti telo zašili do volskej kože a hodili do mora, ktoré jeho pozostatky vyplavilo. Tie sa dnes nachádzajú okrem Zaragozy v Ríme, Paríži a iných mestách najmä vo Francúzsku. Úcta k tomuto mučeníkovi sa rozšírila v celej cirkvi. Nad jeho hrobom postavili kaplnku, neskoršie veľkolepý chrám. Jeho pozostatky sú uložené v Ríme v kostole sv. Vincenta a Anastázie.

kameňom ako nástrojmi mučenia. Výnimočne je znázornený so sekerou (Schmidt, 1958: 16–17). Inokedy je zobrazovaný s havranom, ktorý podľa legendy chránil jeho mŕtve telo pre divou zverou.

Kult sv. Vincenta sa Európou šírila veľmi rozmanito. Ľudová úcta sa zvlášť prejavila v rodnom Španielsku, ďalej vo Francúzsku, všeobecne v alpských oblastiach v južnom Nemecku a severnom Rakúsku. Vo Francúzsku a Švajčiarsku bol tento svätec mimoriadne obľúbený, stal sa ochrancom vína a vinohradníkov. V období baroka parížski obchodníci s vínom nechali raziť mince, na ktorých okrem Mikuláša, Krištofa a Márie bol znázornený aj Vincent. Francúzske výskumy poukazujú na to, že tu pravdepodobne mohlo ísť o jeden z tých patronátov, ktoré môžeme odvodiť od mena daného svätca (Kerler, 1905: 407). Francúzi v mene Vincent nezachytili latinský význam „vincere“, teda víťazný, ale počuli „vin-cent“, a porozumeli „vin“, teda víno. Podobne i Chorváti v mene Vinček počuli „vino“ a uctieajú Vincenta ako patróna vinohradníkov. Takéto odvodenia patronátov na základe ľudovej etymológie boli v stredoveku úplne bežné, napr. sv. Augustín sa pre podobnosť mena v Nemecku (Augen – oči) stal patrónom očí, sv. Valentín z rovnakého dôvodu (nem. Falentin, fallen – padať) patrónom „padúcnice“, teda epilepsie.

Vincent ako patrón vína bol fenoménom Francúzska a Švajčiarska. Pôsobnosť tohto patronátu bola veľmi silná a premietla sa i do ľudovej slovesnosti (Schmidt, 1958: 2–4). Ako príklad uvádzame pranostiku, ktorá je známa nielen vo Francúzsku a Švajčiarsku, ale i južnom Nemecku a častiach Rakúska:

*Vinzenzi Sonnenschein bringt Frucht und guten Wein.
(preklad: slnečný svit na Vincenta, dá plody a dobrého vína)*

V južnom Nemecku a v Rakúsku je Vincent považovaný za patróna vinohradníkov, ale jeho patronát sa vzťahuje i na drevorubačov, najmä v bavorsko-rakúskej alpskej oblasti. Jeho uctievanie bolo silné v regióne Berchtesgaden. Dekanát Berchtesgaden bol zasvätený tomuto svätcovi, už v roku 1673 je tam doložený Vincentský úrad drevárskych majstrov, sprievody, slávnosti či drevorubačské bály na sviatok sv. Vincenta.

KULT SV. VINCENTA AKO VÝSLEDOK MIGRAČNÝCH POHYBOV

Slovenskí etnológovia ani historici nevenovali pozornosť kultu svätého Vincenta, ktorý sa na Slovensku i v susednom Dolnom Rakúsku objavuje na prelome 17. a 18. storočia. Dovtedy nemáme o uctievaní svätca na týchto územiach žiadne zmienky. Na základe výskumov, komparácie zozbieraných dát a informácií sa domnievame, že uctievanie kultu sv. Vincenta v tomto priestore súvisí s migráciou práve v 17. a 18. storočí, keď sa na toto územie presídlili skupiny drevorubačov z horských alpských oblastí južného Bavorska a severného Rakúska, aby skvalitnili lesné hospodárstvo a priniesli do týchto krajín nové efektívne technologické postupy a pracovné náradia.

Kult sv. Vincenta a zvyky ku nemu sa viažuce sú pomerne dobre zdokumentované v juhobavorských lokalitách, ako i v širších oblastiach rakúskych a bavorských Álp (Kriss, 1947, Schmidt, 1951, 1955, 1958). V roku 1947 bola napríklad publikovaná správa týkajúca sa uctievania svätého Vincenta v lokalite Berchtesgaden:

... na deň sv. Vincenta, patróna drevorubačov, mali títo slávnostnú bohoslužbu vo farskom kostole. Poobede nosievali svoje náradie naostriť do lokality Votzenschniede. Za

prítomnosti princa-regenta Luitpolda usporadúvali oslavný sprievod na zámočkom nádvorí. V Bischofswiesene sa ešte dnes koná tzv. vinčentská bohoslužba drevorubačom.

O dlhej tradícii tohto sviatku a zvykov s ním spojených svedčí napríklad i kalendár cirkevných sviatkov s rozpisom bohoslužieb pre jednotlivé cechy z Berchtesgadenu z roku 1673 (Kriss, 1947: 111). Na deň sv. Vincenta, 22. januára, je bohoslužba pre drevorubačov spojená so slávnosťami. Ako vidno, v tejto drevorubačskej oblasti, a samozrejme na starom cirkevnom území, boli tieto vinčentské zvyky s výrazným náboženským charakterom úplne samozrejmé a vrchnosťou nielen tolerované, ale i podporované. Rakúski etnológovia a historici predpokladali, že to takto mohlo byť vo všetkých rakúskych a nemeckých alpských oblastiach ešte v polovici 20. storočia (Schmidt, 1958; Kriss, 1947; Schachinger, 1934 a iní).

Ludia z týchto oblastí, ktorí sa v 17. a 18. storočí presídlili do Dolného Rakúska a na západné Slovensko, si mohli, a tvrdíme, že i tak urobili, priniesť so sebou sv. Vincenta ako svojho patróna, priam ako patróna drevorubačského cechu. Tento spôsob väzby pochopiteľne znamenal, že boli zároveň zaviazaní dodržiavať tento sviatok a zvyky s ním spojené. Vo všeobecnosti sa dá predpokladať, že si priniesli spôsob života adekvátny spoločnostiam žijúcim a pracujúcim v horskom prostredí i s jemu zodpovedajúcimi hodnotovými orientáciami. Presídlením z pôvodného prostredia pravdepodobne nedošlo k zmene charakteru sociálnych väzieb medzi drevorubačmi a panstvom (Habáňová, 1992: 82). Predpokladáme teda, že usadenie sa v novom prostredí, ale v podobných prírodných a sociálnych podmienkach dovoľovalo členom skupiny v zásade pokračovať v navyknutom spôsobe života.

PÔVOD SKUPINY ALPSKÝCH DREVORUBAČOV OPTIKOU NAJNOVŠÍCH VÝSKUMOV

V rámci reforiem lesníctva a snahy panovníkov zvýšiť efektivitu lesného hospodárstva boli uskutočňované mnohé aktivity súvisiace s intenzívnejším obhospodarovaním lesov a hôr. Príchod skupiny sa viaže na obdobie budovania, resp. skvalitňovania lesného hospodárstva na feudálnych panstvách. Z tohto dôvodu pozývali do mnohých lokalít habsburskej monarchie a Uhorska odborníkov na lesné hospodárenie, ako i robotníkov na prácu s drevom a starostlivosť o lesy.¹¹ Západné Slovensko vzhľadom na svoju geografickú polohu malo vždy blízke kontakty s nemecky hovoriacimi krajinami. Nemeckí kolonisti sa tu usadzovali v jednotlivých časových etapách približne od 13. storočia, teda bezprostredne po tatárskom vpáde do vtedajšieho Uhorska. V 18. storočí sa začala nová fáza kolonizácie uhorského kráľovstva nemecky hovoriacim obyvateľstvom. Osadníci v tomto storočí prichádzali v rozličných časových vlnách, za rozličných politicko-hospodárskych podmienok a z rozličných dôvodov. V rámci súboja medzi uhorskou (z veľkej časti) kal-

¹¹ Počas trvania tzv. nemeckej kolonizácie (čo je termín nepresný, išlo v prevažnej miere o doosídľovanie) sa na našom území sformovali tri geografické oblasti vykazujúce vo svojej toponymii hromadnejší zá-sah nemeckého etnika. Na západe to bol región približne medzi Bratislavou, Trnavou a Malými Karpatmi, ďalším územím bola stredoslovenská banská oblasť a v jej rámci tzv. Hauerland, čiže kremnicko-pravniansky nemecký jazykový ostrov a na východe za takúto oblasť možno považovať oblasť Spiša s predĺžením do Šariša a Abova.

vínskou šľachtou a katolíckou habsburskou panovníckou dynastiou sa jedným z nástrojov tohto boja stávala aj rekatolizácia. Po súbojoch s Turkami a v rámci protireformácie boli povolaní kolonisti z rôznych častí nemeckých krajín, prevažne katolíckeho vierovyznania (Fochler-Hauke, 1937: 172–173).

V tomto období, ktoré je v nemeckej odbornej literatúre nazývané aj ako storočie osídľovania (Ansiedlungszeit), prišli na teritórium západného Slovenska, ale i do viacerých regiónov Rakúska nemecky hovoriaci kolonisti, profesijne zameraní na prácu v lesnom hospodárstve. Ich príchod súvisel s rozsiahlymi opatreniami zameranými na lesné hospodárstvo. V rámci celej rakúsko-uhorskej monarchie sa totiž títo nemeckí lesní robotníci prejavovali ako nanajvýš zruční priekopníci moderného lesného priemyslu. Kolonisti boli lesníci a lesní robotníci a z domovskej krajiny si priniesli spôsob života, špecifický hodnotový systém a jazyk. Títo ľudia vykonávali najmä prácu drevorubačov/stínačov, neskôr i lesníkov a horárov, priniesli si a používali technologické postupy a pracovné nástroje, ktoré tu v 17. a 18. storočí ešte neboli známe. Usídlili ich v horách a lesoch dolného Rakúska, najmä v okolí Viedenského lesa, postupne osídlili viaceré menšie lokality v Burgenlande a na západnom Slovensku, najmä v oblasti Malých Karpát. Od začiatku 19. storočia sa alpskí drevorubači usadzovali aj na ďalších panských a obecných majetkoch v Malých a Bielych Karpatoch, od roku 1850 ich možno nájsť aj v Inoveckých vrchoch.

Na Slovensku týchto drevorubačov označujeme exoetnonymom huncokari a ich usídlenie je viazané na horské oblasti Malých a Bielych Karpát. V Dolnom Rakúsku a Burgenlande nebolo zaznamenané žiadne špeciálne pomenovanie tejto skupiny (len označenie profesie Holz hacker, Holzfaller, tzn. drevorubač, stínač). Údaje o počtoch usadených drevorubačov vo Viedenskom lese nemáme, pretože sa nikdy nerealizovalo ich sčítanie či podrobnejšia štatistická analýza na základe matrik či zemepanských záznamov. Možno len predpokladať, že počty boli vzhľadom na rozlohu lesných porastov menšie ako na západnom Slovensku, okolo tisíc ľudí, vďaka jazykovej podobnosti však neboli tak veľmi izolovaní. V horských oblastiach Malých a Bielych Karpát sa drevorubači usadili na podnet šľachtickej rodiny Pálfiovcov, ktorá bola najväčším pozemkovým vlastníkom bratislavského komitátu a zároveň mala v držbe titul dedičných županov (Beranek, 1943: 74). Služba huncokarov v službách panstva mala dedičný charakter. Jednotlivé usadlosti boli od seba vzdialené aj niekoľko kilometrov. Z tohto dôvodu, ktorý mal predovšetkým hospodársko-sociálny charakter, žili huncokari v rozptýlených osídleniach. Na práci v lese participovala celá rodina, teda aj ženy so staršími deťmi.¹²

Kolonizácia huncokarov sa – rovnako ako aj všeobecná kolonizácia nemeckého obyvateľstva na území Slovenska – delí na jednotlivé časové etapy. Prvé skupiny huncokarov prišli do malokarpatských lesov už pred rokom 1740 počas panovania cisára Karola VI. (1711 – 1740). Tento údaj potvrdzuje ostrihomský kanonik, pápežský vikár a zároveň historik a filantrop Pavol Jedlicska (1844 – 1917). Vo svojom diele s názvom Malokarpatské spomienky (Kiskarpáti Emlékek) z roku 1882 uvádza, že v roku 1732 prišli do Malých Karpát skupiny drevorubačov zo Štajerska a Rakúska, ktorí boli katolíckmi a oslavovali dňa 22. januára sviatok svätého Vincenta zo Zaragozy (Jedlicska, 1882: 318). Počas vlády dcéry Karola VI., cisárovnej Márie Terézie (1740 – 1780) a jej syna Jozefa II. bol proces kolonizácie ešte intenzívnejší. Okrem Jedlicskom spomínaného Štajerska a Rakúska, čo však nebolo veľmi presne vysvetlené, prichádzali do Malých Kar-

12 Bola odmeňovaná zárobkom a deputátnymi výhodami. K právam drevorubačov patrilo užívanie domu – jednoduchej stavby, záhradky, role a kosnej lúky. Zároveň mohli pásť dve kravy, jalovicu a neobmedzený počet ošípaných, no žiadne kozy. Podrobnejšie pozri Habáňová, 1992: 83, pozn. 8.

pát aj lesní robotníci pochádzajúci z Bavorska, Tirolska a dokonca Durínska (Pálffy, 1961: 57). V neskoršej odbornej literatúre je však toto osídľovanie označované ako hospodárska kolonizácia z východoalpských oblastí (Kaser, 1934: 22).

V rokoch 1790–92, keď bol na cisárskom tróne Leopold II., boli povolávaní do hornatých krajov súčasného rumunského Banátu nemeckí uhliari, paliči vápna a drevorubači. Časť týchto kolonistov však nezamierila do Banátu, ale do pezinských hôr a okolia obce Limbach. Na konci 18. storočia kolonizačné prúdy ustali, avšak jednotlivé oblasti boli doosídľované ešte v 19. storočí. V tomto období prišli z alpských krajín a dokonca z územia južného Sliezska posledné skupiny lesných robotníkov, ktoré sa mali usadiť v horách pri obciach Smolenice a Modra. Približne od roku 1850 sa časť populácie tvoriacej drevorubačské kolónie v Malých a Bielych Karpatoch usadila na druhej strane rieky Váh, v pohorí Považského Inovca (Beranek, 1943: 79 a n.). Odhadnúť celkový počet huncokarov, ktorí žili na území tiahnucom sa od horských hrebeňov Malých a Bielych Karpát, až po Považský Inovec je veľmi náročné a zároveň nejednoznačné.

Historické materiály o drevorubačoch a ich náboženskom živote v týchto oblastiach sú veľmi kusé a nemáme zatiaľ žiadne komplexné výskumy tejto skupiny obyvateľstva. Z čiastkových publikovaných prác, archívnych materiálov a publikovaných dobových terénnych výskumov v Rakúsku a južnom Bavorsku z konca 19. a prvej polovice 20. storočia a zo Slovenska z medzivojnového obdobia a 90. rokov 20. storočia, dnes vieme vyskladať mozaiku života drevorubačov, ako i uctievanie kultu sv. Vincenta a obdobie etablovania sa kultu tohto svätca na Slovensku a Dolnom Rakúsku.

Len nemnohí autori sa zamýšľali nad dôvodmi a cestami, akými sa alpskí drevorubači dostali na nové lokality. Ich príchod nebol náhodný ani živelný, bol cielený a dobre organizovaný. Z domova prichádzali vo väčších skupinách, celé rodiny, na základe akýchsi „náborov“, ktoré robili náboroví komisári v ich domovskej krajine. Pozývali ich osídľovať horské oblasti a rozvíjať lesné hospodárenie v novom prostredí. Drevorubačské rodiny prichádzajúce do Dolného Rakúska, Burgenlandu a na západné Slovensko boli sociálne slabšie, preto nebolo náročné ich na presídlenie nahovoriť. Presídlenie sa realizovalo na etapy. Ľudia prichádzali pešo, na vozoch, ale plavili sa aj po Dunaji – k Viedni, kde boli záchytné tábory, v ktorých sa títo presídlenci koncentrovali. Odtiaľ odchádzali do nových lokalít, nielen na Slovensko, ale i do rumunského Bihoru, či na zakarpatskú Ukrajinu. Prvé záznamy o príchode alpských drevorubačov do Burgenlandu sú z konca 17. storočia, zo západného Slovenska zo začiatku 18. storočia. V Rumunsku a na Ukrajine, na rozdiel od Rakúska či Slovenska, sa výskum alpských drevorubačov obmedzil len na lingvistiku, preto informácie o skupine, ako i datovanie príchodu skupiny absentujú.

Doklady o presídľovaní rodín z horského alpského prostredia hornorakúskeho Salzkammergut, Salzburgu, či juhonemeckých oblastí, najmä južného Bavorska, publikoval ako prvý Anton Schachinger (1934) a po ňom aj Frieß (1938), ktorí opisovali príchod salzburských a juhonemeckých drevorubačov do oblastí dolného Rakúska. Habáňová (1992, 1995), ktorá sa opierala vo svojich tvrdeniach o terénne výskumy posledných žijúcich drevorubačov v 90. rokoch 20. storočia a o staršie publikované práce F. Beranka (1942, 1943), situovala pôvod huncokarov do oblastí horného Rakúska či Bavorska, uvádzala však okrem týchto lokalít i Štajersko či Sudety na základe kolektívnej pamäte. Pôvod aspoň časti huncokarov z týchto oblastí sa nepodarilo preukázať, o vierohodnosti kolektívnej pamäte v otázke pôvodu zo Sudet či Štajerska, či dokonca južného Tirolska možno vo svetle ostatných výskumov a záverov diskutovať.¹³

13 Vedomie pôvodu skupiny sa zachovalo vo viacerých výpovediach respondentov:

Na pravdepodobný pôvod skupiny z juhonemeckých oblastí Bavorska či severného Rakúska nás upozorňujú i realizované lingvistické výskumy a komparácie zachovaného jazyka, či skôr nárečia.¹⁴ Jazyk slovenských alpských drevorubačov sa vzhľadom na geografickú oblasť, ktorú obývali, vyvíjal izolovane. Dialekt patril ku germánskym jazykom. Doterajšie analýzy korpusu jazyka a porovnávacie výskumy našli najväčšie zhody a podobnosti so stredobavorským nárečím v juhozápadných oblastiach dnešného Bavorska. Veľa výrazov z huncokarského nárečia sa v spomenutých bavorských lokalitách používa ešte dodnes (Fedič, 2014; Banášová, Fedič, Fraštková, 2019). Tento dialekt sa učili deti od rodičov prirodzene. V rodinách sa rozprávalo aj modlilo v ich rodnom jazyku. Po zavedení povinnej školskej dochádzky sa deti začali učiť slovenčinu. S výučbou mali spočiatku problémy, pretože materinský jazyk, ktorý používali doma, bol veľmi odlišný. Huncokarský jazyk a jeho aktívne používanie od polovice 20. storočia postupne zanikalo.¹⁵ Dnes jazyk prežíva u posledných nositeľov. Zdokumentovaná je gramatika a niektoré krátke texty, vinše, rečňovanky a rozprávania (Fedič, 2014; Fedič, Banášová, 2019). Práve o tieto zistenia lingvistov (popri výsledkoch výskumu historikov) sa môžeme i my oprieť pri rekonštruovaní lokalít pôvodu drevorubačov, ako i pri uvažovaní o prenose kultu sv. Vincenta alpskými drevorubačmi z ich domoviny do nových lokalít na území Slovenska.

PRAMENE KU KULTU SV. VINCENTA A JEHO ÚCTE U DREVORUBAČOV V RAKÚSKU

Patronát tohto svätca je zdokumentovaný nad rozličnými profesiami, ale o patronáte nad drevorubačmi máme len veľmi málo historických záznamov. Nielen staršie etnografické práce, ale i literatúra venovaná ikonografii, výskumu atribútov a patronátov neponúkal žiadne relevantné informácie. Až etnografický a historický výskum drevorubačov alpského pôvodu v Dolnom Rakúsku a na západnom Slovensku priniesol zaujímavé zistenia.

Prvú informáciu o uctievaní sv. Vincenta v Rakúsku priniesli dvaja historici: G. Schreiber – o kulte sv. Vincenta v Španielsku a Nemecku a jeho rozšírení (1936) – a E. Frieß (1938). Frieß napísal o kulte sv. Vincenta pomerne obširné dielo,¹⁶ pričom sa opieral o historické materiály a čiastočnú analýzu dotazníkových výskumov v Dolnom Rakúsku

Predkovia pochádzali z Tirolska (respondent R1, Vývrat-Kuchyňa)

My sme z Tirolska (respondent H6, Kuchyňa)

Sme z Tirol (respondent H5, Pernek)

Boli šeci z tých Tirol, z Bavorska, prišli odtiaľ, to je 300 rokov. Oni hrávali na harmonike, spolu sa bavili, takým bavoráckym tipom, pritom spievali. (respondent V1, Smolenice)

Naši prišli z Rakúska (respondenti H1, H2, H3, Piesok)

Ten rod údajne prišiel pred 300 rokmi, hovorili rodiče niekde z Rakúska (H4, Smolenice)

Ludia z Holíndu pochádzali – Kernovci z Bavorska, Kschillovci zo Sudet (K1, Častá)

14 Pre potreby našich prác ho označujeme pracovne ako huncokarský jazyk, uvedomujúc si limity tohto termínu.

15 Tento jav možno sledovať najmä v čase 2. svetovej vojny a v období po oslobodení. Vzhľadom na politickú situáciu v Československu sa všetci obyvatelia akokoľvek prislúchajúci k nemeckej menšine považovali za zradcov a nepriateľov. To bol tiež dôvod ich násilného vysídľovania, vyvražďovania a vyvážania do pracovných táborov. Mnohé rodiny zo strachu prestávali používať materinský jazyk a neučili ho ani svoje deti (Weber Hrozňanová, 2010; Nováková, 2014).

16 Frieß, E. (1938): S. Vincenz von Saragossa, ein Schutzpatron der Holzfäller Niederösterreichs.

ku (realizované priebežne už od roku 1926). Z dotazníkov vyplynulo, že drevorubači vo Viedenskom lese hovorili o kedysi vo všeobecnosti bežnom uctievaní sv. Vincenta ako svojho patróna, a nemohlo to byť viazané len na úzku oblasť Viedenského lesa, preto tvrdil, že môžeme očakávať tento jav i v Burgenlande a okolí, ako sa mu to nakoniec z výskumov realizovaných neskôr v Burgenlande potvrdilo. Ďalšou informáciou o uctievaní sv. Vincenta je práca G. Gugitza (1955: 9–10), v ktorej píše o zvykosloví v rakúskom a juhonemeckom priestore stručnú poznámku:

... *obzvlášť Vincenta uctieujú drevorubači vo Viedenskom lese.*

Od roku 1953 sa v Dolnom Rakúsku zberali informácie pomocou dotazníka k *atlasu burgenlandského národopisu* v 300 lokalitách.¹⁷ Odpovede boli vyhodnotené a kartograficky spracované do atlasu. Tému sv. Vincenta sa venovala mapa s názvom „Sviatky drevorubačov“, ktorá zohľadňuje sviatok sv. Vincenta a sv. Klimenta (mapa IV/32). K sviatku sv. Vincenta sa viazal konkrétny dotazník o podobách obyčajov a náboženských zvyklostí v čase fašiangov. Sústredil sa na zvyky týkajúce sa sviatkov v januári a februári (Schmidt, 1958: 4).

Otázka č. 2: *Poznáte sviatok svätého Vincenta? Uctieujú si drevorubači deň sv. Vincenta, prípadne je spojený s pobožnosťou v kostole, nepracujú v tento deň?*

Príklady odpovedí z dotazníkového výskumov konkrétnych okresoch:

Mattersburg:

22. januára je bál drevorubačov v Rosalii. Známe je príslovie: „na Vincenta sa vtáci ženía“.

Pred rokom 1938 oslavovali drevorubači sviatok Vincenta zapáľovaním ohňov v Rosalii. Oberwart:

Na deň sv. Vincenta nosili drevorubači najčastejšie v džbánoch a krčahoch víno od hostinských do lesa. Tento sviatok sa oslavoval viackrát i v hostinci, ak sa kvôli vysokému snehu nedalo pracovať.

Sv. Vincenta ako patróna drevorubačov si vysoko uctieujú predovšetkým tesári. Tento deň sa nepracuje, aj keď sa náležite nedbá na pobožnosť v kostole. Stávalo sa, že drevorubači šli do lesa, aby tam oslavovali „medzi sebou“. Nie zriedka bola v tento deň aj veselá zábava večer v hostinci.

Gässing:

Oslava dňa sv. Vincenta bola predtým bežná, hovorí sa, že v tento deň sa ženía vtáci.

V minulosti sa musel oslavovať, poznáme jedno staré porekadlo: Na Vincenta sa vtáci ženía!

Tieto odpovede z pomerne málo početných lesných oblastí Burgenlandu majú dostatočnú výpovednú hodnotu. Dokazujú životaschopnosť drevorubačských zvykov na sviatok sv. Vincenta v prvej polovici 20. storočia. Vytrácanie zvykov súvisí podľa viacerých autorov s rozkúskovaním územia medzi rokmi 1938 – 1945 a novým administratívnym členením po druhej svetovej vojne (Schmidt, 1958, 5).

Mužská práca v lese podľa týchto vysvetlení musí „odpočívať“. Ide o významný časový zlom, časovú hranicu, a takéto dátumy sprevádza zvyčajne pracovný pokoj alebo do-

¹⁷ Dotazníky s názvom: *Dotazník o podobách obyčajov a náboženských zvyklostí v čase fašiangov* boli zaslané na základné školy v Burgenlande, kde ich vyplňali najmä učitelia (Schmidt, 1955: 180 a n.).

konca zákaz pracovať. Všeobecne sa k tomuto dňu viazal zákaz prác v lese, prác s drevom, pracovný pokoj. Okolo tohto dátumu sa sústreďujú viaceré významné sviatky, napríklad i 20. január, obrátenie Pavla, ku ktorému sa v Rakúsku viaže pranostika: „zima spolovice pred nami, spolovice za nami“. Tento deň bol tiež chápaný ako deň pracovného pokoja. Často používaný termín „vtáčia svadba“ je tiež zaujímavou paralelou. Je chápaný ako predzvesť sviatku zasnúbenia Panny Márie (23. január). Dokladajú to napríklad informácie z Dolného Rakúska z výskumov v 30. rokoch 20. storočia:

Kedže sa 22., na sv. Vincenta „vtáci ženía“, aby mohli našej milovanej Panne Márii zapievať pieseň k jej zasnúbeniu (23. 1.), nesmie ich pri tom nik rušiť. Každá práca s drevom v lese je nepripustná. Drevorubači idú preto v tento deň do kostola (Teufelsbauer, 1935: 35).

Sviatok sv. Vincenta mal v rakúskom Burgenlande dve podoby, svetskú a duchovnú. Ako skutočný sviatok bol sprevádzaný cechovou bohoslužbou, ako to dokladajú viaceré výpovede z výskumov, napr.:

V Oberskohlstättene majú drevorubači a stolári, ktorí boli príbuzní ich cechu, svoju pobožnosť v kostole, vo Windisch-Minihofe sa pre nich v tento deň konali liturgické čítania. (Haiding, 1935: 118–119)

Svetskú podobu sviatku reprezentovali predovšetkým oslavy spojené s hostinou a pitím, tanečné zábavy a bály, stretnutia v hostincoch a pod., dokonca sa uvádzajú i špeciálne drevorubačské tance, ktoré sa pôvodne tancovali v uzavretom kruhu cechu, až neskôr sa preniesli na prezentovanie na zábavách a pre verejnosť (Haiding, 1935: 118–119):

Drevorubači v Oberwartskom okrese oslavovali najskôr v lese, teda na miestach, kde pracovali a kam si nechali priniesť víno z hostincov, bezpochyby s jedlom a tancom. O tanci ako podstatnom prvku hovorili obzvlášť drevorubači z Rosalie. V oblasti barokového posvätného miesta na tomto hraničnom vrchu si tamojší drevorubači vytvorili vlastnú podobu tohto zvyku, ktorý tam ostal živý a nazýva sa drevorubačský bál. Aj v strednom Burgenlande sa zachoval aj vlastný príznačný tanec nazývaný ako „drevorubačský tanec“, ide o tanec bez nástrojov, pri ktorom sa napodobňuje orezávanie stromu.

Výskumy E. Frießa vo Viedenskom lese potvrdzujú i svetskú podobu osláv sviatku sv. Vincenta. Ako uvádza (Frieß, 1938: 356, pozn.1), v Breitenfurte sa deň sv. Vincenta oslavoval veľkolepou slávnosťou drevorubačov, pri ktorej sa tancovalo, pilo, zabávalo a kde sa „prepila reťaz“. Ide o viazaciú reťaz (nem. *Rohrler*), ktorá sa používala pri sťahovaní narúbaného dreva z lesa. Podobné typy osláv nachádza neskôr Frieß aj v iných oblastiach Dolného Rakúska a na juhu krajiny.

Súčasný etnografický materiál nepotvrdil životaschopnosť tohto kultu v Dolnom Rakúsku ani Burgenlande. Už L. Schmidt a mnohí ďalší autori v medzivojnovom období a po 2. svetovej vojne konštatovali, že kult sv. Vincenta je na ústupe, resp. už takmer úplne zanikol. Dnes už nenájdeme žiadne relevantné výskumy, ani štúdie venujúce sa aktuálnej podobe sviatku sv. Vincenta ani jeho uctievaniu v týchto častiach Rakúska. Možno teda predpokladať, tak ako tvrdil Schmidt (1958: 5 a n.), že prejavy kultu sv. Vincenta úplne zanikli v druhej polovici 20. storočia.

S drevorubačskou profesiou sa viazal v Rakúsku i kult sv. Wolfganga, ktorý bol ponímaný ako oficiálny patrón drevorubačov a lesníkov (Lipp, 1972).

Kult sv. Vincenta môžeme dnes nájsť ako živý najmä v južnom Nemecku a severnom Rakúsku, v regiónoch, odkiaľ alpskí drevorubači do Burgenlandu a na západné Slovensko prišli (Zinnhobler, 1994).

ZDROJE O SLÁVENÍ SVIATKU VINCENTA NA SLOVENSKU

Zdrojov k sláveniu sviatku sv. Vincenta u drevorubačov v Malých Karpatoch na Slovensku je pomerne málo. To málo, ktoré máme, však pomerne jasne deklaruje dôležitosť a vitalitu kultu v skúmaných lokalitách. Výskum huncokarov, ako príslušníkov nemeckej menšiny, zostával do 80. rokov 20. storočia na Slovensku obchádzanou, až tabuizovanou témou z politických, spoločenských i historických dôvodov. K zmene prišlo po vzniku Slovenskej republiky v roku 1993, čím sa realizovalo ústavné právo menších žijúcich na Slovensku – právo rozvíjať vlastnú kultúru, zakladať a udržiavať si svoje vzdelávacie a kultúrne inštitúcie a povedomie.

Prvé pokusy o sumarizáciu a analýzu informácií o huncokaroch boli však zaznamenané už v medzivojnovom období, v prvej tretine 20. storočia a sú spojené s výskumami a snahami lingvistu Franza Beranka. Pozadie jeho výskumu bolo ale spojené s aktivitami nemeckých vzdelávacích spolkov, tzv. Deutscher Kulturverband, Karpatenverein, ktoré sa snažili o revitalizáciu národného povedomia nemeckej menšiny a o šírenie veľkonemeckých ideí v sudetonemeckej a karpatskej oblasti (Panczová, 2011: 15).

Prvé etnologické a historické práce o nemeckej menšine na Slovensku boli publikované až začiatkom 90. rokov 20. storočia, nevenovali sa však podrobne nemeckým horským drevorubačom. Jediné výskumy v tejto skupine (medzi potomkami huncokarov, takmer 50 rokov po rozptýlení a akulturácii skupiny) realizovala Gabriela Habáňová v roku 1991 a 1992 a boli čiastočne publikované.

Ako prvý sa intenzívne výskumu malokarpatských drevorubačov venoval Franz Beranek (Beranek 1941, 1942, 1943), ktorý vo svojich publikovaných materiáloch, okrem iného, spomínal i sviatok sv. Vincenta a oslavy k nemu sa viažuce. Beranek považuje sviatok sv. Vincenta za najvýznamnejší sviatok drevorubačov, nazýva ho *hodi*. Ako uvádza, v tento deň drevorubači nepracovali v lese, zanechali všetku prácu a išli do kostola na omšu alebo pobožnosť. Po omši robili finančnú zbierku pre kňaza a pre chudobných. Záverom tejto oslavy bola zábava v prenajatom hostinci alebo v niektorom z drevorubačských domov. Drevorubači si zaplatili cigánskych muzikantov, alebo sami hrali do tanca na harmonike či husliach. Zábava trvala do rána alebo až do obeda druhého dňa. Beranek tvrdil, že táto oslava sv. Vincenta sa ujala i u slovenského obyvateľstva v malokarpatskej oblasti ako deň, vhodný na konanie zábav a veselíc. Dokonca to Beranek označuje za *znak vynikajúcej kultúrnej asimilačnej sily huncokarov, že sa tento sviatok stal dňom osláv i u slovenského obyvateľstva* (Beranek, 1943: 312). Beranek robil pravdepodobne výskum iba medzi huncokarmi na Piesku (nad mestom Modra), kde žila najpočetnejšia komunita drevorubačov. Podľa neskorších výskumov však oslavy sviatku sv. Vincenta prebiehali v ostatných lokalitách osídlených huncokarmi podobne. Vzhľadom na nedostupný horský terén sa však nezúčastňovali na omši v kostole, ale doma sa konala malá pobožnosť a následne sa v niektorom väčšom dome konala tanečná zábava s pohostením.

Neskoršie výskumy G. Habáňovej poukazujú na silnú tradíciu vincentských osláv u huncokarov, keďže rezonovali v spomienkach potomkov skupiny. Sviatok sv. Vincen-

ta uvádzali ako najdôležitejší sviatok komunity, hneď po ňom nasledoval sviatok sv. Márie Magdalény. Na vinčentské oslavy spomínali ako na významné príležitosti na stretávanie členov komunity, zábavy a posedenia. Zachovali sa spomienky na tance, piesne, spomienkové rozprávania zviazané s týmto sviatkom a jeho prežívaním.

Z ostatných výskumov realizovaných v rokoch 2016–2019 medzi potomkami huncokarov, ktorí sa ešte narodili v horách a majú skupinové povedomie, sme zaznamenali viacero výpovedí o oslavách sviatku sv. Vincenta. V deň sv. Vincenta mali huncokari svoj sviatok nazývaný *Hujcajcom*, *Hojcajcom*.¹⁸ V tento deň sa v horách nepracovalo, ak mali možnosť, zúčastnili sa na svätej omši, po ktorej sa ľudia vzájomne navštevovali v horárňach, alebo sa stretávali na zábavách a posedeniach vo vybraných horárňach (Stará a Nová Bohatá, Papiernička, Pekná Lúčka, Majdán), či neskôr v prenajatých priestoroch (napr. v horárni či chate na Piesku, na Zochovej chate, v Lošonci v hostinci a pod.). Počas zábav hrala živá hudba, väčšinou zložená z členov vlastnej komunity, ktorí boli často hudobne nadaní. Takýto charakter trávenia sviatku potvrdilo viacero respondentov z rôznych lokalít.

Na vinčentské hody spomína respondent (A):

Na Vincenta sa schádzali šeci Huncokári v Lošonci, zlézali z hór. Prenajali si šenk, len pre nich, zaplátili muziku, a zabávali sa, spievali a pili. Hovorili temu Hojcajcom. Po vojne, keď sa moseli Huncokári vyscehuvat z tých horárni, sa teho svátku, tej oslavy chycili polovníci. A pokračovali v tem. Teraz sa robá tí polovicke hody a plesy v Lošonci na teho Vincenta. Znamé sú v celem okrese.

Spomína respondentka (L):

Dňa 22. januára, na sviatok sv. Vincenta, mali Huncokári svoje hody, nazývané hojcajcom. V tento deň nepracovali v horách, vzájomne sa navštevovali, organizovali horské zábavy na horárňach. Ponúkali vinčentské klobásy, také dlhé boli aj meter. Pri harmonike tancovali šotiš, spievali si:

Šotiš polka tane ich gern, mit temsenen janger hern.

Ainmal hin, ainmal her, rund hernum das ist nicht šver.

Pri tanci stál chlapec za chrptom dievčata, ktoré sa na neho otáčalo raz zlava, raz sprava. Pri zábavách hrali i polku, landl. Pri landli sa spievalo:

*Hulti limati, hulti juraa, hulti limati, hulti juraa.*¹⁹

Zaujímavým kulinárnym fenoménom, ktorý výrazne rezonoval v spomienkových rozprávaniach zviazaných s oslavami Vincenta, je konzumácia tzv. vinčentskej klobásy, ktorú špeciálne vyrábali na sviatok sv. Vincenta a na spoločné oslavy. Tieto klobásy nazývané vinčentské, vinčentovské klobásy, dlhé 70 cm až jeden meter, sa ponúkali hosťom počas zábavy. Výskumy uvádzajú dokonca súťaže o najdlhšiu klobásu či súťaž v konzumovaní klobásy na čas. V Rakúsku sme nenašli vo výskumoch ani záznamoch informácie o špeciálnom jedle, ktoré by sa viazalo k sviatku sv. Vincenta. Preto sú informácie z Malých Karpát pomerne unikátne.

¹⁸ Názov odvodený z nem. slovíčok Haldig sein zusammen (mať priazeň).

¹⁹ Text zapísaný v huncokarskom dialekte tak, ako bol poskytnutý a zapísaný respondentkou (Weber Hrožňová, 2010; Weber, n.d.) a opätovne pri návratnom výskume zaznamenaný.

Dnes sa potomkovia horských drevorubačov na Slovensku, ktorí sa medzi sebou i navonok označujú ako huncokari, potomkovia huncokarov, resp. Waldleute, stále hlásia ku kultu svätého Vincenta ako k jednému z dôležitých patrónov a svätcov svojej komunity. Pravidelne organizujú slávnosti, nazývané zimné slávnosti lesa, Vincentské slávnosti, Vincentské hody, na ktorých sa spoločne stretávajú. Obnovenie vincentských slávností sme zaznamenali v 90. rokoch 20. storočia, a to v podobe spoločenského podujatia. Jeho cieľom bolo od začiatku združiť potomkov huncokarov na podujatí zameranom na deklarovanie príslušnosti k skupine potomkov, utvrdzovanie sa v kolektívnej identite a prezentovanie spoločných aktivít smerom k verejnosti. Centrom organizovania týchto vincentských slávností je lokalita Piesok, organizačne slávnosti zabezpečujú potomkovia huncokarov združení v občianskom združení *Huncokári na Piesku*. Na oslavy či slávnosti prichádzajú potomkovia huncokarov zo širokého okolia. Mnohí z recesie, iní skôr z hrdosti na svoj pôvod prichádzajú tak ako ich predkovia, cez les pešo či na lyžiach, často z veľkých vzdialeností. Vincentské hody tak dodnes rezonujú ako významný sviatok a príležitosť na stretávanie sa členov komunity a potomkov horských ľudí. Spoločenská rovina sviatku a jeho význam pre utvrdzovanie kolektívnej spolupatričnosti a identity je neodškriepiteľná.

Rekonštrukcie a prezentácie zaniknutých tradičných zvykov sa realizujú zvyčajne prostredníctvom miestnych folklórnych skupín, škôl, záujmových združení a aktívnych jednotlivcov. Tieto prejavy tvoria súčasť kalendára lokálnych festivít a ich realizátori im pripisujú hodnotu ako kultúrnemu dedičstvu, považujú ich za doklad jedinečnosti alebo zdroj sebaidentifikácie (Jägerová a kol., 2011: 65, 262; Bocánová, 2015: 134). Rovnako sú však využiteľné a využívané i v obchode, reklame, turizme (Popelková, 2019: 277). Z tohto uhla pohľadu sa rozhodne zaujímavým do budúcnosti javí i podrobnejší výskum reflexie a funkčnosti nábožensko-spoločenského kultu sv. Vincenta medzi súčasnými potomkami huncokarov a novovznikajúcou skupinou priaznivcov, ktorí v súčasnosti participujú, resp. podporujú revitalizáciu svätovincentských slávností.

ZÁVER

Cieľom štúdie bolo poukázať na fenomén prenosu kultu svätca ako výsledku etnokultúrnych migrácií v 17. a 18. storočí v priestore západného Slovenska a Dolného Rakúska, ozrejmiť podoby sviatkovania, zviazané s úctou k sv. Vincentovi a tiež doplniť, resp. poopraviť informácie týkajúce sa pôvodu alpských drevorubačov vo svetle týchto najnovších výskumov a zistení. Otázky, či kult svätého Vincenta na západnom Slovensku a v Dolnom Rakúsku bol podmienený migráciou alpských drevorubačov a či sú pôvodným domovom drevorubačov práve oblasti južného Nemecka a severného Rakúska, kde je kult svätého Vincenta veľmi silne zakorenený, sú podľa nášho názoru v texte dostatočne objasnené a zodpovedané. Jednou z indícií, ktorá v nás evokovala možný pôvod alpských drevorubačov, okrem dokladov z výskumov jazyka a historických záznamov, bol práve kult sv. Vincenta.

Výsledky komparácie rôznorodých materiálov z Rakúska a Slovenska potvrdili na jednej strane cesty, ktorými sa alpskí drevorubači na skúmané územia dostávali, ale i podobný charakter sviatkovania zviazaného s kultom sv. Vincenta. Vo svetle najnovších zistení sa pokúšame koncipovať závery, ktoré nám objasňujú a precizujú pôvod skúmanej skupiny i pôvod kultu sv. Vincenta.

Uctievanie svätého Vincenta ako patróna drevorubačov sa do skúmaného priestoru

dostalo vďaka pracovnej a inoetnickej migrácii drevorubačov v priebehu 17. a 18. storočia. Drevorubači prichádzali do konfesijne, ekologicky a čiastočne etnicky (v prostredí Rakúska) podobného prostredia, preto nebolo potrebné výrazne meniť spôsob života. Charakter kultu a jeho prejavy sa v porovnaní s domovinou drevorubačov takmer vôbec nezmenili. Uctievania patróna bolo všade na skúmanom území zviazané s pracovným pokojom, náboženskými prejavmi – slávenie sv. omše, pobožnosti, procesie, modlitby; spoločenskými oslavami v rámci profesijnej skupiny, ako i folklórnymi prejavmi. Kultúrna transmisia teda prebehla vďaka charakteru migrácie a jej špecifickosti takmer bezo zmien. V súčasnosti samozrejme v komunite potomkov huncokarov a ich priaznivcov zaznamenávame posun v chápaní sviatku sv. Vincenta i v prejavoch sviatkovania: sviatok slúži ako spoločenská rovina identifikácie sa so skupinou potomkov, prezentovanie svojej skupinovej identity navonok a deklarovanie či utvrdzovanie sa navzájom v príslušnosti ku skupine.

Čo sa týka objasnenia pôvodu skupiny drevorubačov na základe analýzy archívnych materiálov spolu s etnografickými dátami a závermi z výskumu kultu sv. Vincenta, možno konštatovať, že skupiny prichádzajúce na územie Dolného Rakúska a západného Slovenska pochádzali z alpského prostredia na hraničnom území dnešného južného Bavorska a severného – Horného Rakúska, neskôr i z iných alpských oblastí. Kým v priestore Rakúska chápeme tento pohyb obyvateľstva skôr ako vnútornú kolonizáciu (i keď, samozrejme, nie v kontextoch dnešných štátnych hraníc), na území Slovenska môžeme hovoriť o kolonizácii vonkajšej. Termín kolonizácia je ale v tomto prípade pomerne nepresný, pretože viac ako o skutočnú kolonizáciu šlo podľa charakteru migrácie i podľa samotných prameňov o doosídľovanie horských oblastí s konkrétnym cieľom v podobe rozvíjania lesného hospodárstva. Uctievanie svätého Vincenta ako patróna drevorubačov na skúmanom území Rakúska a Slovenska možno považovať za výsledok migračných pohybov a zároveň za silný stabilizačný a socializačný prvok špecificky profesijne orientovanej skupiny obyvateľstva. Etabľovanie kultu zároveň chápeme ako pekný príklad kultúrneho prenosu, ktorého životaschopnosť potvrdzujú i aktuálne výskumy potomkov alpských drevorubačov, nazývaných huncokari, na západnom Slovensku.

Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja (APVV), na základe zmluvy č. 15-0360.

LITERATÚRA

- Acta sanctorum ordinis S. Benedicti, in saeculorum classes distributa* (1733), dostupné online: <http://archive.org> [cit. 12. 1. 2020].
- Banáňová, M., Fedič, D., Fraštková, S. (2019). *Lehrwerk vom Dialekt der Hunzokaren. Minority v Európe II.: Výskum, dokumentácia, prezentácia, revitalizácia: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko (s. 89–104).
- Bednárík, R. (1947). Problémy slovenského ľudového umenia. *Národopisný zborník*, 8(1), 34–35.
- Beňušková, Z. (2004). *Religiozita a medzikonfesijné vzťahy v lokálnom spoločenstve. Etnologické štúdie 11*. Bratislava: ústav etnológie SAV.
- Beranek, F. (1941). *Die deutsche Besiedlung des Pressburger Grossgaus*. München: Max Schick.
- Beranek, F. (1942). Beiträge zur Kenntnis des Volkstums der deutschen Holzhacker in der Kleinen Karpaten. II. Arbeit, Sitte und Brauchtum. *Karpatenland*, 12(3–4), 306–313.

- Beranek, F. (1943). Die deutsche Besiedlung der Westslowakei. In: *Deutschtumsfragen im Nordkarpatenraum*. Kásmark: Roland-verlag, Pressburg.
- Bocánová, M. (2015). Morena, Morena, za koho si umrela? Starobylá obyčaj v súčasnej spoločnosti. *Etnologické rozpravy*, 22(1), 129–140.
- Bocánová, M. (2019). Život detí a mládeže v horskom prostredí Malých Karpát. Detstvo Huncokárov v prvej polovici 20. storočia. *Minority v Európe II.: Výskum, dokumentácia, prezentácia, revitalizácia: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko (s. 49–64).
- Ciupak, E. (1968). *Kultura religijna wsi*. Warszawa.
- Darulová, J. (2017). Lokálne a globálne prvky súčasného zimného sviatkovania v meste. *Journal of Urban Ethnology*, 15, 9–20.
- Deák, D. (2010). *Indickí svätci medzi minulosťou a prítomnosťou. Hľadanie hinduistov a muslimov v južnej Ázii*. Trnava: UCM.
- Dobrowolski, K. (1923). *Dzieje kultu św. Florjana w Polsce do połowy XVI. w.* Warszawa.
- Fedič, D. (2014). Analysis of Huncokars Die-lact. *Etnologia Actualis*, 14(2), 105–114.
- Fedič, D., Banášová, M. (2019). Grammatische Grunderscheinungen im Dialekt der Hunzokaren. *Minority v Európe II.: Výskum, dokumentácia, prezentácia, revitalizácia: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko (s. 105–117).
- Fochler-Hauke, G. (1937). *Deutscher Volksboden und Deutsches Volkstum in der Tschechoslowakei*. Heidelberg – Berlin: Kurt Vowinkel Verlag.
- Frieß, E. (1938). S. Vincenz von Saragossa, ein Schutzpatron der Holzfäller Niederösterreichs In: *Volk und Volkstum. Jahrbuch für Volkskunde*, 3, 355.
- Gebhardt, W. (2000). Feste, Feiern und Events. Zur Soziologie des Außergewöhnlichkeiten. In: W. Gebhardt, R. Hitzler, M. Pfadenhauer (Eds.), *Events. Soziologie des Außergewöhnlichen*. Leske+Budrich, Opladen (s. 17–31).
- Géciová-Komorovská, V. (2009). *Ludový kult svätých patrónov na západnom Slovensku*. Bratislava: Lúč.
- Gugitz, G. (1949). *Das Jahr und seine Feste im Volksbrauch Österreichs*. Wien.
- Gugitz, G. (1955). *Fest- und Brauchtumskalender für Österreich, Süddeutschland und die Schweiz*. Wien.
- Habáňová, G. (1995). K problému zamestnaneckých vzťahov etnokultúrnej skupiny tzv. Huncokárov v Malých Karpatoch. In: J. Michálek a kol.: *Stredoeurópske kontexty ľudovej kultúry na Slovensku*. Bratislava, Filozofická fakulta, katedra etnológie (s. 144–154).
- Habáňová, G. (1992). K niektorým problémom intra- a extraskupinových vzťahov drevorubačov tzv. Huncokarov v Malých Karpatoch. In: D. Ratica (Ed.), *Zmeny v hodnotových systémoch v kontexte každodennej kultúry*, Bratislava: Ústav etnológie SAV (s. 66–85).
- Haiding, K. (1935). Volkstanzaufzeichnungen aus dem Burgenland. *Werk und Wille*, 4/5, s. 110 a n.
- Hlúšek, R. (2014). *Nican mopohua. Domorodý príbeh o zjavení Panny Márie Guadalupej*. Bratislava: Chronos.
- Horka, R. (2017). Homília svätého Augustína č. 277 na sviatok svätého mučeníka Vincenta o možnosti vidieť Boha telesným zrakom. *Acta*, 2, 5–33.
- Horváthová, E. (1986). *Rok vo zvykoch nášho ľudu*. Bratislava: Tatran.
- Chrastina, P. (2019). Kultúrna ekológia krajiny Waldleute (prípádová štúdia Modra-Piesok). *Minority v Európe II.: Výskum, dokumentácia, prezentácia, revitalizácia: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko (s. 35–48).
- Jágerová, M. a kol. (2018). *Kalendárna obyčajová kultúra vo vidieckom prostredí na začiatku 21. storočia (vybrané problémy)*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.
- Jedlicska, P. (1882). *Kiskarpáti Emlékek*. Budapest: Nyomatott a Hunyadi Mátyás Intézetben.
- Kaser, H. (1934). *Der Volks und Kulturboden des Slowakeideutschtums*. Breslau: Osteuropa-Institut in Breslau.
- Karásek, M., Souček, I. (2016). *Indické cesty do duchovného sveta*. Bratislava: CAD PRESS.
- Kovačevičová, S. (1969). Ludové skulptúry na Slovensku. *Slovenský národopis*, 17(2–3), 205–275.

- Kožiak, R. Nemeš, J. (Eds.) (2006). *Svätec a jeho funkcie v spoločnosti I*. Bratislava: Chronos.
- Kerler, D. (1905). *Die Patronate der Heiligen*. Ulm.
- Kriss, R. (1947). Sitte und Brauch im berchtesgadener Land. *Berchtesgadener volkskundliche Schriften*, 3, 62 a n.
- Lenovský, L. (2015). Identity as an instrument for interpreting the socio-cultural reality. *European Journal of Science and Theology*, 11(5), 171–184.
- Lenovský, L. (2018). The language, identity and culture of ethnic minorities in the Central european contexts. *Xlinguae*, 11(4), 16–27.
- Lipp, F. (1972). Das Beil des heiligen Wolfgang. *Jahrbuch des Obertösterreichischen Musealvereines*, 117, 159–180.
- Liszka, J. (1995). *Szent képek tisztelete. Dolgozatok a népi vallásosság köréből*. Dunaszerdahely [Dunajská Streda], Lilium Aurum.
- Liszka, J. (2000). *Állítatott keresztényi buzgóságbul. Tanulmányok a szlovákiai Kisalföld szakrális kisémlékeiről*. Dunaszerdahely [Dunajská Streda], Lilium Aurum.
- MARTYROLOGIUM ROMANUM ex decreto sancti oecumenici Concilii II instauratum auctoritate Ioannis Pauli PP II. Promulgatum: Editio altera (2004). Roma: Typis Vaticanis.
- Murin, I. (2017). *Etnografia generačnej transmisie kultúry v lokálnom spoločenstve – antropologická perspektíva*. Habilitačná práca. Praha: Univerzita Karlova.
- Nováková, K. (2014). Study of Possibilities of Present-day Ethnic Revitalisation of German Woodsmen in the Little Carpatian. *Etnologia Actualis*, 14(2), 93–104.
- Pálffy, P. G. (1961). Abschied von Vorgestern und Gestern. Stuttgart: Schuler Verlag Stuttgart.
- Panczová, Z. (2011). Zaniknutý svet malokarpatských „Huncokárov“ v odraze poverových rozprávání. In: *Zaostrené na kultúrne dedičstvo. Priezrev starostlivosťou o kultúrne dedičstvo malokarpatského regiónu. Zborník príspevkov odborného seminára*. Svätý Jur: Academia Istropolitana Nova (s. 14–22).
- Podolinská, T. (2008). Súčasná diskusia na tému náboženstva v období neskorej modernity. *Slovenský národopis*, 56(4), 432–444.
- Pořakova, S. (1972). *Vizantijskije legendy*. Leningrad.
- Popelková, K. (2012). Čo je to sviatok v 21. storočí na Slovensku? (poznámky k možnostiam etnologického výskumu). *Etnologia Actualis Slovaca*, 12(2), 2–13.
- Popelková, K. a kol. (2014). *Čo je to sviatok v 21. storočí na Slovensku?*. Bratislava: Ústav etnológie SAV.
- Popelková, K. (2019). Veľká noc a spôsoby jej slávenia na Slovensku v 21. storočí. *Národopisná revue*, 29(4), 275–286.
- Priečko, M., Uhnák, A. (2019). Huncokári v Malých Karpatoch: metodické úskalia a možnosti terénneho výskumu v špecifickom kultúrnom prostredí. *Minority v Európe II.: Výskum, dokumentácia, prezentácia, revitalizácia: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Nádla: Vydavateľstvo Ivan Krasko (s. 10–21).
- Ronaiová, I. (2006). Kult sv. Jána Nepomuckého na našom území. In: R. Kožiak, J. Nemeš (Eds.), *Svätec a jeho funkcie v spoločnosti II*. Bratislava: Chronos (s. 91–104).
- Roth K. (2008). Alltag und Festtag im sozialistischen und postsozialistischen Osteuropa. In: K. Roth (Ed.), *Feste, Feiern, Rituale im östlichen Europa. Studien zur sozialistischen und postsozialistischen Festkultur*. Freiburger sozialanthropologische Studien, Band 21., Münster: LIT s. 11–28, http://www.volkskunde.uni-muenchen.de/vkee_download/artikel_pdf/2008f.pdf, 18. 2. 2020.
- Schmidt, L. (1951). Die burgenländischen Sebastianspiele im Rahmen der barocken Sebastianverehrung und der Volksschauspiele vom hl. Sebastian. *Burgenländische Forschungen*, 16. Eisenstadt.
- Schmidt, L. (1955). Der weinachtliche Schlehborn im Burgenland. Aus der Arbeit des Atlas der burgenländischen Volkskunde. In: *Bayerisches Jahrbuch für Volkskunde* (s. 180–200).
- Schmidt, L. (1958). St. Vincenz von Saragossa als Patron der Holzarbeiter. Aus der Arbeit am Atlas der burgenländischen Volkskunde. *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde*, 12, 1–17.
- Schachinger, A. (1934). Der Wienerwald. Eine landeskundliche Darstellung. *Forschungen zur Landeskunde von Niederösterreich*, 1-2, 72–82, 357–359.

- Slobodová Nováková, K. (2016). Malokarpatskí Huncokári ako unikátna súčasť európskeho a slovenského kultúrneho dedičstva. In: *Kultúrne dedičstvo a identita: medzinárodná vedecká konferencia 25. – 26. máj 2016*. Banská Bystrica: Belianum (s. 28–37).
- Slobodová Nováková, K. (2017). Partnerský a erotický život v špecificky izolovanom horskom prostredí (na príklade spôsobu života nemeckých drevorubačov v Malých Karpatoch). In: *Erotika v lidové kultúre*. Uherské Hradište: Slovácke muzeum v Uherském Hradišti (s. 67–78).
- Slobodová Nováková, K. (2019). Pomôžte nám, lebo vymierame. Záchraný výskum a prvé pokusy o revitalizáciu Huncokárov. *Minority v Európe II.: Výskum, dokumentácia, prezentácia, revitalizácia: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko (s. 74–88).
- Slobodová Nováková, K., Košťalová, K., Kušnierová, D., Kurajda, L. (2018). Minority languages in Europe in the context of revitalizing activities. *Xlinguae*, 11(3), 229–238.
- Šatava, L. (2017). „Noví mluvčí“ v kontextu menšinových jazykú v Európe a revitalizačných snah. *Národopisná revue*, 27(4), 323–330.
- Šatava, L. (2019). New Speakers in the Context of Minority Languages in Europe and the Revitalisation Efforts = Novi govorsci v kontekstu manjšinských jazykov Evropy in revitalizačjski napori. *Treatises and Documents. Journal of Ethnic Studies*, 82, 131–151.
- Švecová, S. (1988). Etnografické skupiny na Slovensku. Súpis etnografických a regionálnych skupín na Slovensku (red.), *Národopisné informácie*, 2, 7–103.
- Švecová, S. (1990). Funkcia spoločenského vedomia v utváraní a existencii etnografických skupín na Slovensku. *Slovenský národopis*, 38(1–2), 257–260.
- Švecová, S. (1992). Etnografické skupiny a oblasti na Slovensku. *Ethnologia Europae Centralis. Časopis pro národopis střední, východní a jihovýchodní Evropy*, 1 (s. 25–34).
- Teufelsbauer (1935). *Das Jahresbrauchtum in Österreich. I. Niederösterreich*, Wien.
- Václavík, A. (1959). *Výroční obyčeje a lidové umění*. Praha.
- Zender, M. (1959–1964). Volkstümliche Heiligenverehrung. Atlas der deutschen Volkskunde. *Erläuterungen zu den Karten, neue Folge*, 1–36. Malburg a.d. Lahn.
- Zender, M. (1967). *Die Verehrung des hl. Quirinus in kirche und Volk*. Neuss am Rhein.
- Zinnhobler, R. (Ed.) (1994). *Der heilige Wolfgang und Oberösterreich*. Linz.

Archívne materiály a pramene:

- Weber Hrozňanová, L. (2010). *Spomienky*. Rukopis, archív k. etnológie FF UCM, 31 s.
- Weber, O. (nedatované). *Spomienky*. Rukopis, archív k. etnológie FF UCM, 10 s.

O AUTOROCH

KATARÍNA SLOBODOVÁ NOVÁKOVÁ – etnologička, pracuje ako vysokoškolská pedagogička na katedre etnológie a mimoeurópskych štúdií FF UCM v Trnave. Špecializuje sa na materiálnu kultúru so zameraním na agrárnu kultúru, transport a kulinárnu kultúru. Aktuálne sa venuje najmä problematike etnojazykovej revitalizácie v minoritnom prostredí. Podieľala sa na riešení viacerých domácich (VEGA, KEGA, APVV, ESF) i medzinárodných (INTERREG) projektov a grantových schém. Výsledky svojej práce publikuje pravidelne vo vedeckých monografiách, štúdiách doma i v zahraničí.

PAVOL KRAJČOVIČ – historik, interný doktorand na katedre etnológie a mimoeurópskych štúdií FF UCM v Trnave. Venuje sa problematike historickej antropológie a historickej geografii. Aktívne sa zaoberá výskumom historických okolností príchodu alpských drevorubačov do priestoru strednej a východnej Európy. Aktuálne pracuje v rámci projektu APVV *Rozmery revitalizácie etnickej minority* na zosumarizovaní dostupných prameňov zahraničnej proveniencie k migráciám drevorubačov.